Η Κίνηση της Λογοτεχνίας

Κύκλος ετησίων συνεδρίων του Ιδρύματος Κώστα και Ελένης Ουράνη, 2026-2030

ΟΙΚΟΛΟΓΙΕΣ: ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΚΑΙ ΦΡΟΝΤΙΔΑ

Ακαδημία Αθηνών, Τετάρτη, 1.12. − Παρασκευή, 3.12. 2027

Πρόσκληση υποβολής περιλήψεων

Η ενασχόληση με την περιβαλλοντική κρίση στο πλαίσιο των ανθρωπιστικών σπουδών αποκαλύπτει την έκταση και την ένταση των συνεπειών που έχουν οι σχέσεις εξουσίας τόσο μεταξύ ανθρώπου και περιβάλλοντος όσο και ανάμεσα στους ίδιους τους ανθρώπους. Η ανάπτυξη ως αδιαμφισβήτητη επιδίωξη και το ΑΕΠ ως βασικό κριτήριο ευημερίας, η καταπίεση και η αόρατη εργασία των γυναικών, η εργαλειοποίηση των ζώων, η εκμετάλλευση της γης, το ποιος την καρπώνεται και ποιος υφίσταται το περιβαλλοντικό κόστος, όπως και η άνιση έκθεση Βορρά-Νότου στην παγκόσμια κλιματική κρίση, είναι μερικές από τις πιο χαρακτηριστικές εκδοχές αυτών των σχέσεων. Στον πυρήνα της οικολογικής συνείδησης υπάρχει η αντίληψη ότι ο πλανήτης είναι ένα σύνολο αλληλεξαρτήσεων σε πολλαπλά επίπεδα, και η αναγνώριση ότι η φροντίδα οφείλει να υποκαταστήσει την κυριαρχία στη σχέση των ανθρώπων μεταξύ τους και με τον μη ανθρώπινο κόσμο. Η φροντίδα προσεγγίζεται εδώ ως υλική, κοινωνική και πολιτική πρακτική και τίθεται το ερώτημα ποιες δραστηριότητες αναγνωρίζονται ως αναγκαίες για τη συντήρηση, τη συνέχιση ή την αποκατάσταση της ζωής, ποιοι τις αναλαμβάνουν και με ποιους όρους (Berenice Fisher & Joan Tronto, "Toward a Feminist Theory of Caring" στο *Circles of Care*, 1990· María Puig de la Bellacasa, *Matters of Care*, 2017). Η ανάπτυξη των περιβαλλοντικών ανθρωπιστικών σπουδών (environmental humanities) εκκινεί από την πεποίθηση ότι οι τέχνες, οι ανθρωπιστικές και οι κοινωνικές επιστήμες, σε συνδυασμό με τις φυσικές επιστήμες, είναι απαραίτητες για μια ολοκληρωμένη προσέγγιση της περιβαλλοντικής κρίσης.

Το συνέδριο «ΟικοΛογίες: κυριαρχία και φροντίδα» θα πραγματοποιηθεί σε αίθουσα της Ακαδημίας Αθηνών από την Τετάρτη 1 έως την Παρασκευή 3 Δεκεμβρίου 2027 και επιδιώκει να αναδείξει τη συμβολή της γραμματολογίας, και ειδικότερα της οικοκριτικής (ecocriticism), στις περιβαλλοντικές ανθρωπιστικές σπουδές. Ο τίτλος ανακαλεί τον οίκο ως κοινό τόπο κατοίκησης και τους λόγους που τον αφηγούνται και τον οργανώνουν, ενώ ο πληθυντικός δηλώνει ότι τόσο οι οικολογικές αντιλήψεις, όσο και η κυριαρχία, αλλά και η φροντίδα έχουν πολλές μορφές. Στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος βρίσκεται η γραμματεία της νεωτερικότητας από τον 18ο αιώνα μέχρι και σήμερα, ως ένα πεδίο όπου οι οικολογικοί προβληματισμοί αποτυπώνονται, νομιμοποιούνται ή αμφισβητούνται. Ενθαρρύνονται διεπιστημονικές και συγκριτολογικές προσεγγίσεις, ενώ ευπρόσδεκτες είναι επίσης εργασίες και από τον χώρο της περιβαλλοντικής ιστορίας, της πολιτικής θεωρίας και της φιλοσοφίας εφόσον συνομιλούν με αυτό το χρονικό και ερευνητικό πλαίσιο. Το συνέδριο αφορμάται (αλλά δεν περιορίζεται) από τον ελληνικό χώρο, εντάσσοντας τους γεωγραφικά προσδιορισμένους προβληματισμούς σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, σε μια συνάντηση του τοπικού με το πλανητικό.

Θεματικοί άξονες

Οι ανακοινώσεις μπορούν να εντάσσονται σε έναν ή περισσότερους από τους ακόλουθους άξονες.

1. Γνώση και εξουσία: ποιος μιλά για τη φύση

Η «φύση» δεν είναι ουδέτερη έννοια: την ορίζουν θεσμοί, επιστήμες, θεολογίες, φιλοσοφικές αντιλήψεις, κατεξοχήν η ιδεολογία της προόδου και της μετεξέλιξής της ως ανάπτυξης, καθώς και λογοτεχνικές συμβάσεις. Ο Raymond Williams τη χαρακτήρισε ως την πιο σύνθετη ίσως λέξη της γλώσσας (*Keywords,* 1976). Τον 18ο αιώνα η φυσική ιστορία ταξινομεί τον κόσμο (Michel Foucault, *Les mots et les choses,* 1966) και την ταξινόμηση αυτή μεταφέρουν και εδραιώνουν οι αποικιακές πολιτικές και η ταξιδιωτική γραφή. Στον ελληνικό χώρο, το βλέμμα των περιηγητών και, αργότερα, η ιδεολογία της ελληνικότητας μετέτρεψαν το τοπίο σε φορέα εθνικής ταυτότητας. Η γνώση για τη φύση είναι πάντα «τοποθετημένη» (Donna Haraway, "Situated Knowledges", 1988). Τα ερωτήματα σε αυτόν τον άξονα είναι: ποιος αποκτά το δικαίωμα να μιλά για τη φύση και το τοπίο και με ποια γλώσσα· ποιες φωνές και ποιες ερμηνείες κυριαρχούν και ποιες χάνονται από τα αρχεία και τον κανόνα. Ενδεικτικά ζητήματα:

- Η μεταφορά επιστημονικών θεωριών στη λογοτεχνία και τη γραμματολογία
- Η ιδεολογία της ανάπτυξης και οι κριτικές της: όρια, αποανάπτυξη, «πράσινη» μετάβαση
- Η Ανθρωπόκαινος και οι κριτικές της: ποιον «άνθρωπο» αφορά;
- Περιβαλλοντική ηθική και χριστιανική οικολογία: κυριαρχία ή φροντίδα της κτίσης;
- Η γλώσσα της φύσης, οι γραφές της φύσης και του τοπίου: critical nature writing
- Γραμματολογία, αρχεία και ψηφιακά εργαλεία: ποιες φωνές διασώζονται;

2. Λόγοι κυριαρχίας

Από τον 18ο αιώνα και εξής η νεωτερικότητα εντείνει την αντίληψη για τη γη ως πόρο, ιδιοκτησία και εμπόρευμα. Ο John Bellamy Foster (*Marx's Ecology*, 2000) ανέσυρε από το έργο του Μαρξ την έννοια του «μεταβολικού ρήγματος», για να περιγράψει τη διατάραξη που προκαλεί ο καπιταλισμός στον μεταβολισμό κοινωνίας και φύσης. Η κυριαρχία αυτή ασκείται συχνά μέσα από δίκτυα αυτοκρατορικής και αποικιακής εξουσίας, στα οποία ο ελληνικός χώρος βρέθηκε πολλές φορές στη θέση της περιφέρειας. Οι μεταποικιακές οικοκριτικές προσεγγίσεις (Graham Huggan & Helen Tiffin, *Postcolonial Ecocriticism*, 2010) αναδεικνύουν τη διαπλοκή της περιβαλλοντικής με την αποικιακή βία. Η Carolyn Merchant (*The Death of Nature*, 1980) έδειξε πώς η επιστημονική επανάσταση αντικατέστησε την εικόνα της γης ως ζωντανού οργανισμού με την εικόνα μιας αδρανούς ύλης προς εκμετάλλευση. Οι οικοφεμινισμοί μελετούν τους ιεραρχικούς δυϊσμούς ορθού λόγου και φύσης, άντρα και γυναίκας, που νομιμοποιούν την κυριαρχία πάνω στη φύση, στα ζώα και στο γυναικείο σώμα (Val Plumwood, *Feminism and the Mastery of Nature*, 1993· Greta Gaard, *Critical Ecofeminism*, 2017). Οι γαλάζιες ανθρωπιστικές σπουδές (blue humanities) στρέφουν την προσοχή από τη στεριά στο υγρό στοιχείο και εξετάζουν ωκεανούς, θάλασσες, ποτάμια και λίμνες ως υλικά μέσα ζωής, ιστορίας και εξουσίας (Steve Mentz, *An Introduction to the Blue Humanities,* 2023· Sidney I. Dobrin, *Blue Ecocriticism and the Oceanic Imperative*, 2021). Για τον ελληνικό χώρο, το Αιγαίο, η Μεσόγειος, ο ποταμός Έβρος και οι λίμνες των Πρεσπών αποτελούν προνομιακά πεδία προς διερεύνηση. Ο θεματικός άξονας εστιάζει στη λογοτεχνική πραγμάτευση της διεκδίκησης του τόπου και τους τρόπους καταγραφής του περιβαλλοντικού αποτυπώματος της εξουσίας. Ενδεικτικά ζητήματα:

- Πολιτική οικολογία και πράσινος μαρξισμός
- Οικοφεμινιστικές προσεγγίσεις
- Οικοκριτική και αναπαράσταση του χώρου: ποιος ορίζει και ποιος οικειοποιείται τον τόπο
- Περιβαλλοντικές ιστορίες της αυτοκρατορίας και της αποικιοκρατίας
- Ορυχεία, ενέργεια, πετρέλαιο και η μυθοπλασία του πετρελαίου (petrofiction)
- Υπερτουρισμός και η φύση ως εμπόρευμα
- Νησιά και θάλασσες ως χώροι ελέγχου, διέλευσης και εκμετάλλευσης
- Ζώνες θυσίας (sacrifice zones): τόποι περιβαλλοντικής επιβάρυνσης και ατυχημάτων
- Βιομηχανική εκτροφή, κυνήγι, ζωολογικοί κήποι: η εργαλειοποίηση των ζώων
- Περιβαλλοντική δικαιοσύνη

3. Εξιστορώντας την οικολογική κρίση: ευαλωτότητα και πένθος

Η περιβαλλοντική βλάβη δεν κατανέμεται ισομερώς και συχνά ξεφεύγει από τα μέτρα της ανθρώπινης εμπειρίας. Η «αργή βία» του Rob Nixon συνδέει τη δυσκολία αναπαράστασης των μακροχρόνιων συσσωρευτικών διεργασιών που την προκαλούν με την περιορισμένη ορατότητα των πληθυσμών που την υφίστανται (*Slow Violence*, 2011). Ο Timothy Morton (*Hyperobjects*, 2013· *Dark Ecology*, 2016) περιγράφει φαινόμενα όπως η κλιματική αλλαγή ως «υπεραντικείμενα», τόσο εκτεταμένα στον χώρο και τον χρόνο που δεν μπορούν να γίνουν αντιληπτά με τον συνηθισμένο τρόπο. Ο Timothy Clark (*Ecocriticism on the Edge*, 2015) μιλά για τα «φαινόμενα κλίμακας» της Ανθρωπόκαινου, που αναγκάζουν την κριτική να αναθεωρήσει τα εργαλεία και τις βεβαιότητές της. Η περιγραφή των συνεπειών της οικολογικής κρίσης με όρους φασματικότητας (Anna Tsing et al., *Arts of Living on a Damaged Planet*, 2017, Laura A. White, *Ecospectrality*, 2020) αναγνωρίζει τη δυσκολία σύλληψης του φαινομένου της κλιματικής αλλαγής και εφιστά την προσοχή σε παρελθοντικούς τρόπους ζωής και σε εκλιπόντα είδη που στοιχειώνουν το τοπίο γύρω μας. Η «δια-σωματικότητα» (*trans-corporeality*) της Stacy Alaimo (*Bodily Natures*, 2010) δείχνει ότι τα σώματα διαπερνώνται από τροφές, μικροοργανισμούς, τοξίνες και μικροπλαστικά, ώστε η περιβαλλοντική βλάβη να μην είναι κάτι εξωτερικό αλλά να εγγράφεται στην ίδια τους την ύλη.
Ο άξονας εστιάζει στους λογοτεχνικούς τρόπους πραγμάτευσης της κλιματικής καταστροφής, στις αφηγήσεις της περιβαλλοντικής μόλυνσης και της μαζικής εξαφάνισης των ειδών (Ursula Heise, *Imagining Extinction*, 2016), αλλά και στην κοινή υλικότητα (*shared materiality*) της έκθεσης στη ρύπανση. Ενδεικτικά ζητήματα:

- Αφηγήσεις μόλυνσης και αργής βίας
- Οικολογικό πένθος και τραύμα: ποιητική της εξαφάνισης
- Η μυθοπλασία του οικολογικού ανοίκειου, οικολογική φασματικότητα (*ecospectrality*)
- Κλιματική μυθοπλασία (cli-fi), λογοτεχνική μετεωρολογία
- (Μετα)αποκαλυπτικές αφηγήσεις, οικοδυστοπίες
- Δια-σωματικότητα και τοξικότητα: το σώμα ως αρχείο της περιβαλλοντικής βλάβης
- Πυρκαγιές, πλημμύρες, λειψυδρία: η ελληνική εμπειρία της κλιματικής κρίσης στη σύγχρονη γραφή
- Κλιματική μετανάστευση και εκτοπισμός

4. Αφηγήσεις ανθεκτικότητας, φροντίδας, αποκατάστασης: πέρα από τον ανθρωποκεντρισμό

Βασικό επιχείρημα των περιβαλλοντικών ανθρωπιστικών σπουδών είναι η ανάγκη δημιουργίας νέων αφηγήσεων για τη ζωή σε έναν πλανήτη που αντιμετωπίζει συνθήκες εντεινόμενης οικολογικής αβεβαιότητας και επισφάλειας. Σε αυτό το πλαίσιο εξετάζεται κριτικά ο ανθρωποκεντρισμός και αναθεωρούνται οι ιεραρχήσεις μεταξύ ανθρώπων, ζώων και φυτών. Οι ζωο-οντολογίες (Cary Wolfe, *Zoontologies*, 2003) εξετάζουν πώς το σύνορο ανθρώπου-ζώου συγκροτεί την ίδια την έννοια του «ανθρώπου» και με ποιους τρόπους η λογοτεχνία το επιβεβαιώνει ή το αποσταθεροποιεί. Η Donna Haraway (*When Species Meet*, 2008) πρότεινε να σκεφτούμε τις σχέσεις ανθρώπων και ζώων ως αμοιβαία διαμόρφωση και όχι ως ιεραρχία, μια προσέγγιση που ανοίγει χώρο και για μια ηθική της φροντίδας, την οποία στο *Staying with the Trouble* (2016) αναπτύσσει ως καλλιέργεια δεσμών συγγένειας πέρα από τα όρια του είδους. Παράλληλα τίθεται το ζήτημα των δικαιωμάτων ζώων και φυτών, το ερώτημα ποιος ή τι αναγνωρίζεται ως υποκείμενο ηθικής και πολιτικής μέριμνας. Οι κριτικές φυτικές σπουδές στρέφουν την προσοχή στις μορφές ζωής που συχνά περιορίζονται στο ρόλο του σκηνικού ή του διαθέσιμου πόρου. Ο Michael Marder αμφισβητεί την υποτίμηση των φυτών στη δυτική φιλοσοφία από τον Αριστοτέλη και εξής και διερευνά μια «φυτική σκέψη» (*Plant-Thinking*, 2013). Με την υλική στροφή της οικοκριτικής, η

προσοχή μετατοπίζεται από την αναπαράσταση της φύσης στην ίδια την ύλη ως φορέα δράσης και νοήματος (Jane Bennett, *Vibrant Matter*, 2010). Οι Serenella Iovino και Serpil Oppermann αναπτύσσουν στον τόμο *Material Ecocriticism* (2014) την έννοια της ιστορημένης ύλης (storied matter) και εκείνη της κατανεμημένης ικανότητας δράσης (distributed agency) ανθρώπινων και μη ανθρώπινων παραγόντων στα οικολογικά δίκτυα. Η κοινή υλικότητα ανθρώπου και βιόκοσμου που αναδεικνύεται έτσι αποτελεί ίσως την πιο ριζική θεμελίωση της φροντίδας, ως της προσπάθειας συντήρησης του «κόσμου μας» (María Puig de la Bellacasa, *Matters of Care*, 2017).

Ο θεματικός άξονας εστιάζει σε αφηγήσεις ανθεκτικότητας και αντίστασης, αλλά και στις προτάσεις φροντίδας και αποκατάστασης, ενώ παράλληλα διερευνά ποιες ζωές και ποιες σχέσεις επιδιώκουν να συντηρήσουν ή να αποκαταστήσουν οι οικολογικές αφηγήσεις, με ποιες πρακτικές και με ποιες πιθανές επιπτώσεις. Ενδεικτικά ζητήματα:

- Κριτικές σπουδές ζώων, ζωο-οντολογίες και ζωοποιητική
- Κριτικές φυτικές σπουδές
- Ηθικές της φροντίδας και οικοφεμινιστικές πρακτικές: ποιος φροντίζει, ποιον και με ποιο κόστος
- Τοπικά περιβαλλοντικά κινήματα και λογοτεχνική αφήγηση
- Παραδοσιακές και αυτόχθονες οικολογικές γνώσεις: μετάδοση, μετάφραση, οικειοποίηση και όρια της αναπαράστασης
- Ανθεκτικότητα και αντίσταση: ποιος καλείται να προσαρμοστεί, σε ποιες συνθήκες και με ποιο κόστος
- (Μετα)αποκαλυπτικές ουτοπίες
- Μελλοντικές μετανθρώπινες κοινότητες

Υποβολή προτάσεων

Οι ενδιαφερόμενοι/ες καλούνται να στείλουν την πρότασή τους για ανακοίνωση 20 λεπτών έως τις 31 Μαρτίου 2027 στη διεύθυνση ecologies2027@gmail.com. Η πρόταση περιλαμβάνει:

- Τίτλο
- Περίληψη (300-400 λέξεις) με έως τρεις βιβλιογραφικές αναφορές, καθώς και έως πέντε λέξεις-κλειδιά και ένδειξη του θεματικού άξονα
- Σύντομο εργοβιογραφικό σημείωμα (έως 150 λέξεις)

Η γλώσσα του συνεδρίου είναι η ελληνική.

Ενθαρρύνονται ιδιαίτερα νέοι/ες ερευνητές/τριες και υποψήφιοι/ες διδάκτορες να υποβάλουν προτάσεις.

Οι περιλήψεις θα υποβληθούν σε διπλή ανώνυμη κρίση (double-blind review).

Προθεσμίες

- Υποβολή περιλήψεων: 31 Μαρτίου 2027
- Ανακοίνωση αποδοχής: έως τις 15 Μαΐου 2027
- Υποβολή κειμένου για τα πρακτικά: 30 Ιανουαρίου 2028

Επιστημονική επιτροπή:

- Έλενα Αναστασάκη, Αναπληρώτρια καθηγήτρια Συγκριτικής Γραμματολογίας, Τμήμα Γλωσσικών και Διαπολιτισμικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, και Διευθύντρια προγράμματος στο Collège International de Philosophie (Παρίσι)

- Κική Δημουλά, Επίκουρη καθηγήτρια Γενικής και Συγκριτικής Γραμματολογίας, Τμήμα Φιλολογίας, Α.Π.Θ.

- Πέγκυ Καρπούζου, Αναπληρώτρια καθηγήτρια Θεωρίας της Λογοτεχνίας, Τμήμα Φιλολογίας, Ε.Κ.Π.Α.

- Αναστασία Νάτσινα, Αναπληρώτρια καθηγήτρια Νεοελληνικής Φιλολογίας, Πρόεδρος Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης

- Γιάννης Παπαθεοδώρου, Καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας, Πρόεδρος Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πατρών

- Σωτήρης Παρασχάς, Αναπληρωτής καθηγητής Γαλλικής και Συγκριτικής Λογοτεχνίας, Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Ε.Κ.Π.Α.

- Ουρανία Πολυκανδριώτη, Διευθύντρια ερευνών, Τομέας Νεοελληνικών Ερευνών, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών

- Αλεξάνδρα Ρασιδάκη, Καθηγήτρια Γερμανικής και Συγκριτικής Γραμματολογίας, Τμήμα Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Α.Π.Θ.

- Μιχάλης Χρυσανθόπουλος, Ομότιμος καθηγητής του Τμήματος Φιλολογίας, Α.Π.Θ.

Οργανωτική επιτροπή:

Πέγκυ Καρπούζου

Αναστασία Νάτσινα

Αλεξάνδρα Ρασιδάκη